

ПЕДАГОГИКА ЖАНА ПСИХОЛОГИЯ

ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

*Азимова Айгүл Аскербековна,
башкы адис,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: aizemova@mail.ru*

**ТОБОКЕЛДИК ТОБУНДАГЫ БАЛДАРДЫН ОКУУ ЖАНА ЖАЗУУ
ЖӨНДӨМДӨРҮН КАЛЫПТАНДЫРУУ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

*Азимова Айгуль Аскербековна,
главный специалист,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: aizemova@mail.ru*

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ И ПИСЬМА
У ДЕТЕЙ ИЗ ГРУППЫ РИСКА**

*Azemova Aigul Askerbekovna,
Chief Specialist,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
e-mail: aizemova@mail.ru*

**FEATURES OF THE FORMATION OF READING AND WRITING
SKILLS IN CHILDREN AT RISK**

Аннотация: Бул макала тобокелдик тобундагы балдардын, анын ичинен жазуу тилинин жана окуунун бузулушу бар окуучулардын чектелген көйгөйлөрүнө арналган. Мында окууда кыйынчылыктардын келип чыгышынын себептеринин бири негизги мектеп көндүмдөрүнүн калыптанышынын бузулушуна (дислексия, дисграфия) көңүл бурулду. Тобокелдик топтун ичинен окуу жана жазуу кыйынчылыктары бар балдар менен иштөө боюнча сунуштар камтылды.

Аннотация: Данная статья посвящена ограниченным проблемам учащихся с нарушениями письменного языка и чтения из группы риска. При этом основное внимание уделялось нарушениям формирования основ-

ных школьных навыков (дислексия, дисграфия), одной из причин возникновения трудностей в обучении. Включены предложения по работе с детьми с проблемами чтения и письма.

Annotation: This article is devoted to the limited problems of students with writing and reading disabilities from at-risk groups. At the same time, the main attention was paid to violations of the formation of basic school skills (dyslexia, dysgraphia), one of the causes of learning difficulties. Suggestions for working with children with reading and writing problems are included.

Түйүндүү сөздөр: инклюзивдик билим берүү, муктаждыктары бар окуучулар,

тобокелдик тобу, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген бала, дислексия, дисграфия.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, учащиеся с потребностями, группа риска, дети с ограниченными возможностями здоровья, дислексия, дисграфия.*

Key words: *inclusive education, students with needs, risk group, children with disabilities, dyslexia, dysgraphia.*

Киришүү. Кыргызстанда, мектепти гумандаштыруу, билим берүүнү жалпыга бирдей укукка айлантуу милдетин, же жаны термин менен айтканда, инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүүгө өзгөчө көңүл бурулууда.

Алсак, Кыргызстандык окумуштуу профессор К.Д. Добаевдин (2019) Мектепти гумандаштыруу боюнча сунуштары бүгүнкү күндөгү Инклюзивдик билим берүү максатына шайкеш келип турганы көрүнүп турат. Анда, мектепти гумандаштыруу – бул окуу-тарбия процессин уюштурууда окуучунун курактык жана психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алат. Бул баланын окуу жүктөмдөрүн жөнгө салат. Азыркы окуу пландары жана окуучуга сунуш кылынган окуу жүктөмдөрү ден соолугу чың окуучуларга гана ылайыкталып түзүлгөн. Аны да ден соолугу чың окуучулар араң өздөштүрүшөт. Мектепти гумандаштыруу – бул мектептеги сабактарды балага, анын мүмкүнчүлүктөрүнө ылайыкташтыруу дегендик, [1, 65-б.] деген аныктамасы инклюзивдик билим берүүнүн негизги принциптеринде да камтылган.

2019-жылы Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан Инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү Концепциясы жана программасы бекитилген. Инклюзивдик билим берүүнү өнүктүрүү концепциясын ишке ашыруу бардык окуучулардын билим алууга тең укуктуу жеткиликтүүлүгүн камсыз кылууга, ар кандай муктаждыктары бар окуучуларды окутууда жекече мамилени системалуу киргизүүгө жана жалпысынан, билим берүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган. Өзгөчө башталгыч класстарда окуучуларды мамлекеттик тилде сабаттуу

окууга, жазууга үйрөтүү жана кеп ишмердүүлүгүнүн баштапкы көндүмдөрүнө ээ кылуу багытында окуу стандартын, окуу программаларынын талаптарын ишке ашырууну көздөйт. Башталгыч мектепте, негизинен, окуучунун угуу, окуу, сүйлөө, жазуу ишмердүүлүгүнө үйрөтүүгө багытталат. Бул ишмердүүлүктөр бардык окуу дисциплиналарын өздөштүрүүнү камсыз кылат жана баланын андан аркы социалдашуусуна таасир этет.

Изилдөөнүн максаты. Башталгыч класстарда тобокелдик тобундагы балдардын окуу жана жазуу жөндөмдөрүн калыптандыруу өзгөчөлүктөрүн аныктоо жана мугалимдерге методикалык сунуштарды берүү.

Изилдөөнүн ыкмасы. Изилдөөнүн негизги ыкмасы, жалпысынан, илимий адабияттарды окуп-үйрөнүү жана тобокелдик тобундагы балдар менен иштөөдө окуу жана жазуу жөндөмдөрүн калыптандыруу өзгөчөлүктөрүн аныктоодо колдонулган негизги терминдердин түшүнүгүн чечмелөө.

Негизги мазмуну. Тобокелдик факторлорун изилдөө «педагогикалык тобокелдик тобундагы балдарды» ар кандай муктаждыктары бар окуучулардын жалпы тобунан бөлүп көрсөтүү менен, ал топтогу балдар менен иштөөдө окуу жана жазуу жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу менен бирге баланы кантип туура колдоп, ага ишенимдүү болууга жардам берүү боюнча мугалимдерге жана ата-энелерге айрым сунуштар жана көнүгүүлөрдүн үлгүлөрү берилди.

Билим алууда муктаждыктары бар окуучулар, тобокелдик тобундагы балдар деген кимдер?

Билим алууда муктаждыктары бар окуучулар ар бир башталгыч класста болушу мүмкүн. Биз билим алууда муктаждыктары бар окуучуларды түшүнүү үчүн эки чоң топко бөлүп алдык:

- *тобокелдик тобундагы окуучу* – ар түрдүү биологиялык жана социалдык себептерден улам билим берүү программаларын өздөштүрүүдө кыйынчылыктарга дуушар болгон жана бүтүн интеллект менен акыл-эс, угуу, көрүү, сүйлөө, кыймыл чөйрөсүнүн өнүгүшүндө катуу чектөөлөрү жок балдар.

- ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген (ДМЧ) окуучу – бул физикалык жана (же) психологиялык өнүгүүсүндө кемчиликтери бар, психологиялык-медициналык-педагогикалык комиссия менен тастыкталган жана атайын шарттар түзүлбөсө, билим алууга мүмкүнчүлүгү жок бала [2, 62-б.].

калык комиссия менен тастыкталган жана атайын шарттар түзүлбөсө, билим алууга мүмкүнчүлүгү жок бала [2, 62-б.].

Психологиялык-педагогикалык адабиятта изилденген балдардын контингентине карата ар кандай терминдер колдонулуп келет: «өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген балдар», «психикалык өнүгүүсү кечиккен балдар», «окуусу төмөн балдар», «окууда көйгөйлөрү бар окуучулар», «окуудан артта калгандар», «окууда кыйынчылыктары бар окуучулар», «жетишпей жаткан окуучулар» ж.б. [2, 117-б.]. Ал эми чет элдик адабияттарда: «өзгөчө окуу кыйынчылыктары бар балдар», «көйгөйү бар бала», «окууну жай өздөштүргөн балдар» ж.б. терминдер кездешет [4, 88-б.].

Окуу процессинде кыйынчылыктарга дуушар болгон балдардын категориясынын ичинен бизди кызыктырган топту бөлүп көрсөтүү боюнча – инсандык норманын так илимий түшүнүгү жок. Кадимки жана патологиялык абалдын ортосунда көптөгөн өткөөл формалар бар [5, 59с.]. Ошондой эле, «артта калган окуучулар», «психикалык өнүгүүсү кечиккен балдар», «окууда кыйынчылыктарга дуушар болгон окуучулар» түшүнүгүн чечмелөө ушундай эле абалда.

Алгач «тобокел» (риск) деген сөздүн маанисин чечмелей кетели. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө (1969) «тобокел» деген сөздүн мааниси *Мейли, эмне болсо да көрөлү, кайдан чыкса андан чыксын* деген мааниде колдонулат [6].

Ал эми, С.И.Ожеговдун Орус тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө (Риск – *возможность опасности, неудачи. Идти на риск. Без всякого риска. С риском для жизни. Группа риска (группа лиц, наиболее подверженных риску)* «тобокелдик» деген сөз «коркунуч, ийгиликсиздик мүмкүндүгүн билдирет». Тобокелдик тобу (тобокелге көбүрөөк дуушар болгон адамдардын тобу) [7, 943-б.]. Демек, тобокелдик – бул кандайдыр бир кырдаалда оң же терс таасирин тийгизе турган белгисиз шарт деп түшүнсөк болот.

Бүгүнкү илимий практикада «тобокелдик тобундагы балдар» – бул билим алууда, инсандык өнүгүүдө, социалдык адаптацияда кыйынчылыктарды сезген балдардын категориясы деген аныктама берилген [8].

Бул топ балдардын эң аз корголгон топторунун бири болуп саналат, алар жашоосунун айрым жагдайларына байланыштуу башкалардан коом тарабынан терс тышкы таасирлерге көбүрөөк кабылышат. Ал эми билим алуу процессинде кыйынчылыктарга дуушар болгон баланын жазуу жана окуусунун бузулушу бара-бара оңолот деп, көп көңүл бурулбай калган учурлар жок эмес.

«Тобокелдик тобунун» окуучулары – бул педагогдордон, тарбиячылардан жана башка

адистерден өзгөчө көңүл бурууну талап кылган балдардын категориясы. Аларга ар кандай критерийлер боюнча 3 топко бөлүп, бардык окуучуларды киргизсе болот.

Тобокелдик тобун аныктоочу критерийлер:

- Медициналык топ
- Социалдык топ
- Педагогикалык топ

Мында педагогикалык тобуна кирген балдарга кененирээк токтоло кетели.

Ошентип, тобокелдик факторлорун изилдөө «педагогикалык тобокелдик тобундагы балдарды» билим алуу процессинде кыйынчылыктарга дуушар болгон балдардын категориясынын жалпы тобунан бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берди.

«Педагогикалык тобокелдик тобундагы балдар» термини жалпы билим берүүчү мектепте окутуунун жана тарбиялоонун стандарттуу шарттарында аялуу болгон балдардын тобокелдик кырдаалда турган абалын баса белгилейт.

Бардык балдар бири-бирине окшош бербейт: алардын өнүгүү темпи бирдей эмес, мүмкүнчүлүктөрү жана жөндөмдөрү ар башка, көйгөйлөрү ар түрдүү. Ар бир бала - бул өзүнүн мүнөзү, билиминин көлөмү, жеке сапаттары жана акыл-эс жөндөмү менен айырмаланат.

Акыркы жылдары башталгыч мектептерде билим алууда муктаждыктары бар балдардын санынын олуттуу өсүшүн байкоого болот. Айрыкча, жазуунун бузулушу (дисграфия) жана окуу (дислексия) сыяктуу көйгөйлөр көп кездешет. Балдардын окуу бузулуулары көптөн бери изилденип келген, бирок бүгүнкү күндө дагы деле бул эң актуалдуу маселелеринин бири. Окуунун бузулушу бүтүндөй окуу процессине, баланын психикалык жана сүйлөө өнүгүүсүнө терс таасирин тийгизери жашыруун эмес. Мындай балдарга: күчөтүлгөн көңүл буруу, мугалимдердин жана ата-энелердин жардамы жана өз убагында, квалификациялуу, системалуу жардам керек.

Тобокелдик тобундагы балдардын категориясына ар кандай биологиялык жана социалдык себептерден улам билим берүү программаларын өздөштүрүүдө туруктуу

кыйынчылыктарды башынан өткөргөн балдар кирет.

Бул категориядагы балдардын бир катар өзгөчөлүктөрүн белгилөөгө болот:

- өнүгүүсүндө аномалиялары жок (акыл-эси сакталган);

- мектепке кабыл алууда мектеп жетилгендигинин деңгээли төмөн;

- социалдык ролун өздөштүрүүдө жана окууну өздөштүрүүдө кыйынчылыктарга дуушар болгон окуучулар;

Окууну өздөштүрүүдө кыйынчылыктардын келип чыгышынын себептери төмөнкүлөр болушу мүмкүн:

- баланы мектепке даярдоодогу кемчиликтер,

- баланын соматикалык жактан начарлашы;

- айрым психикалык функциялардын жана таанып-билүү процесстеринин калыптанышынын бузулушу;

- окуу жана жазуунун калыптанышынын бузулушу (дислексия, дисграфия).

Окуу жана жазуу – билим алуунун негизи болуп саналат.

Башталгыч мектепте, биринчи кезекте, балдардын сабаттуу жазуу мүмкүнчүлүктөрүн жана оозеки кебин өнүктүрүү жөнүндө көбүрөөк кам көрүү керек.

Башталгыч мектептин окуучуларына сүйлөө иш-аракеттеринде белгилүү эрежелер бар экендигин түшүнүүгө үйрөтүш керек; балдар акырындык менен бул эрежелерди сүйлөө практикасында, айрыкча жазуу жүзүндө ой жүгүртүү практикасында колдонуп үйрөнүшөт, бул эми алардын тилге болгон мамилесинде жаңы аспект болуп калат.

Окуучунун тексти кабыл алуудагы кыйынчылыктары, өз оюн айта албагандыгы билим алуусун төмөндөтөт, окуу программасын өздөштүрүүгө тоскоолдук кылат жана натыйжада, мектепте окууга туруктуу терс реакцияны калыптандырат.

Бул макалада мектепте окуу процесинде кыйынчылыктардын келип чыгышынын себептеринин бири негизги мектеп көндүмдөрүнүн калыптанышынын бузулушуна (дислексия, дисграфия) көңүл бурулду. Эл аралык дислексия Ассоциациясынын

маалыматы боюнча, дүйнөдө ар бир онунчу балада дислексия жана дисграфиянын бир түрү кездешет.

Эксперттер дислексия жана дисграфия бул оору эмес, бул окуу жана жазуу процессинин жарым-жартылай өзгөчө бузулушу деп ырасташат. Дислексияны жана дисграфияны баарынан мурда баланын эс тутуму, көңүл буруу, көрүү, угуу жана оозеки кептин компоненттеринин калыптанышына байкоо жүргүзүлөт.

Байкоо жүргүзүүдө дислексиянын белгилеринин мүнөздөмөлөрү төмөнкүдөй болушу мүмкүн. Эгерде бала:

- окууда тыбыштарды алмаштырса жана өткөрүп жиберсе;

- тамгалап окуса;

- сөздүн тыбыштык-муундук түзүлүшүн алмаштырса;

- окуп түшүнүүсү бузулса;

- сөздөрдү окшош сөздөр менен алмаштырса;

- окуп жаткандагы аграмматизм (сөздөрдү өзгөртүү жана сүйлөмдөрдү туура эмес айтса, ошондой эле грамматикалык формалардын маанисин түшүнбөө).

Ал эми дисграфиянын белгилеринин мүнөздөмөлөрү төмөнкүдөй болушу мүмкүн:

- тамгалардын орфографиясынын бузулушу;

- графикалык жактан окшош же окшош тамгаларды алмаштыруу;

- тыбыштарды алмаштырса;

- сүйлөмдүн түзүлүшүнүн бузулушу;

- жазуу аграмматизми.

Окууну өздөштүрүүдө кыйынчылыктарга дуушар болгон балдар менен иштөө боюнча мугалимдерге айрым сунуштар:

1. Байланыш – педагогикалык техниканын негизги компоненти. Окуу көйгөйү бар бала менен байланыш түзбөстөн, окуунун натыйжасын ала албайсыз. Демек, мугалим окуучу менен аныкталып, өзүн баланын ордуна коюп, дүйнөнү анын көзү менен көрүүгө аракет кылуу керек.

2. Окуу жана жазуу кыйынчылыктары бар балдар үчүн материалды ыңгайлаштыруу зарыл. Окуучуга берилген тапшырманы аткаруу убакытын узартыңыз.

3. Окууда көйгөйү бар балдарда абстракттуу ой жүгүртүү, визуалдык кабыл алуу жөндөмдүүлүгү начар өнүккөн. Ошол себептен, өтүп жаткан тема боюнча сүрөттөрдү табууга аракет кылыңыз, эмоцияга, сезимге, окууга болгон кызыгууга (адабий чыгармалар, музыка, сүрөттөр, мультимедиялык булактар) таасир эте турган көңүл ачуучу каражаттарды пайдаланууга аракет кылыңыз.

4. Жеке жардамга муктаж окуучулардын билиминдеги кемчиликтер эске алынышы керек. Мындай окуучуларга кызыктуу кошумча үй тапшырмалары берилиши мүмкүн. Сабактарда ар бир окуучу үчүн ийгиликке жеткирүүчү кырдаалын түзүүгө аракет кылыңыз, начар окуган окуучуну активдүү иш-аракеттерге кошуңуз. Алардын өнүгүү динамикасын дайыма байкап турууга аракет кылыңыз.

Бул процесстин окуучулар үчүн кызыктуу, маалыматтуу жана көңүлдүү болуш үчүн, жумушту ар кандай оюндар жана көнүгүүлөр менен коштоо керек. Татаалдыгы ар түрдүү көнүгүүлөр жана тапшырмалар

окуу процессин кызыктуу оюнга айландырууга жардам берет.

Кошумча сабактар кандай болушу мүмкүн?

Алсак, «Үй тапшырмасы» – көнүгүү жана оюн, тапшырмалар, ребус, стол оюндары. Булардын бардыгы баланын жазуу жана окуу шыктарын, ой жүгүртүү, визуалдык кабыл алуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталышы керек.

Мисалга алсак, тамгаларды таануу баскычында «окшош тамгаларды топтоо» тапшырмасын берүү пайдалуу. Балага окшош тамгаларды топтоо сунушталат. Ошондой эле тамгаларды таанууну татаалдаштырган тапшырмалар пайдалуу: алар – «жарым тамгалар», «ар кандай шрифт», «тескери тамгалар», «канча тамга окшош», «кайсы тамга чоңураак», «күзгү тамгалар», «тамганы боё», «чийилген тамгалардын арасынан керектүү тамганы тап». Тамаганы жазууда баланын «чыгармачылык жөндөмүн» өнүктүрүү үчүн – ага «тамганы толуктоо», «тамганы кайрадан жасоо» сыяктуу тапшырмаларды берип иштетүү зарыл. Мисалы:

<p>1. Тамгаларды таап, сары түскө боёп чык.</p>				
<p>2. Тамгаларды улап чык.</p>				

Окууну өздөштүрүүнүн алгачкы этабында айрым балдар муун түзүүдө гана эмес, сөздөрдү муундарга бөлүүдө да кыйынчылыктарга туш болушат. Бул окууда белгилүү бир кыйынчылыктарды жаратат. Мындай тоскоолдукту жеңүү үчүн төмөнкү сөз оюндарын колдонсо болот:

1. Сөз оюну	Көчөдө жүргөндө ар дайым балаңыз менен сүйлөшүңүз. Жолдо кезиккен бардык заттардын атын кезектешип атап ойноңуз. Дайыма жаңы сөздөр менен таанышып туруңуз, бирок аны жаңы, татаал лексика менен жүктөбөңүз.																																																												
2. Сынган сөздөр	<p>Балага тааныш сөздөрдү алдын ала даярдап, кагазга басып чыгарыңыз. Ар бир сөздү муундарга бөлүп, муун карталарын бири-бирине аралаштырып, андан кийин баладан «чачыранды» сөз жасоону сураныңыз.</p> <p>Мисалы: “ТЕП”, “КИ” – китеп, “ГЫЧ”, “СЫЗ” – сызгыч, “СА”, “ЛЁТ”, “МО” – самолет, “ШЫК”, “МЫ” – мышык ж.б.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #d1c4e9;">теп</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #bbdefb;">лет</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #c8e6c9;">мы</div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center; margin-top: 10px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #c8e6c9;">шык</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #ffe0b2;">гыч</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #bbdefb;">мо</div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center; margin-top: 10px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #bbdefb;">са</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #d1c4e9;">ки</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #ffe0b2;">сыз</div> </div>																																																												
3. Рифмалоо	Жөнөкөй сөздөр менен башталып, акырындык менен татаал сөздөргө жана рифмаларга өтсөңүз болот. Мисалы: “ҮЙ – УЙ”, “ТАЙ – ЧАЙ”, ТАШ – БАШ” ж.б. Сөз жуптарын жаза турган атайын дептер ачып алуу зарыл.																																																												
4. Жашылча-жемиштерди тап.	Ар бир катарда сөздөр катылып, баладан жашылча-жемиштердин аталышын табууну сураныңыз. Бул оюн үн-тамга кабылдоосуна, ошондой эле визуалдык талдоого багытталган.																																																												
Мисалы:	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center; border-collapse: collapse;"> <tr> <td>А</td><td>Т</td><td>С</td><td>А</td><td>Б</td><td>И</td><td>З</td><td>К</td><td>У</td><td>Ж</td><td>Р</td><td>Ь</td> </tr> <tr> <td>Р</td><td>У</td><td>Д</td><td>С</td><td>А</td><td>Л</td><td>М</td><td>А</td><td>П</td><td>Ф</td><td>Е</td><td>З</td> </tr> <tr> <td>Ф</td><td>О</td><td>С</td><td>Ө</td><td>Р</td><td>Ү</td><td>К</td><td>З</td><td>Ц</td><td>У</td><td>Ю</td><td>Э</td> </tr> <tr> <td>У</td><td>Ж</td><td>Ү</td><td>З</td><td>Ү</td><td>М</td><td>Д</td><td>И</td><td>С</td><td>Е</td><td>Е</td><td>Ч</td> </tr> <tr> <td>П</td><td>И</td><td>Я</td><td>З</td><td>В</td><td>У</td><td>Н</td><td>А</td><td>Л</td><td>Ч</td><td>А</td><td>Д</td> </tr> </table>	А	Т	С	А	Б	И	З	К	У	Ж	Р	Ь	Р	У	Д	С	А	Л	М	А	П	Ф	Е	З	Ф	О	С	Ө	Р	Ү	К	З	Ц	У	Ю	Э	У	Ж	Ү	З	Ү	М	Д	И	С	Е	Е	Ч	П	И	Я	З	В	У	Н	А	Л	Ч	А	Д
А	Т	С	А	Б	И	З	К	У	Ж	Р	Ь																																																		
Р	У	Д	С	А	Л	М	А	П	Ф	Е	З																																																		
Ф	О	С	Ө	Р	Ү	К	З	Ц	У	Ю	Э																																																		
У	Ж	Ү	З	Ү	М	Д	И	С	Е	Е	Ч																																																		
П	И	Я	З	В	У	Н	А	Л	Ч	А	Д																																																		

Бул тапшырмалар үлгү катары сунушталды. Ал эми коррекциялык түзөтүү иштерин баланын жеке өзгөчөлүктөрүн эске алып, системалык квалификациялуу адис (логопед жана/же дефектолог) жүргүзүшү керек.

Дагы бир эң маанилүү нерсе – бул баланы кантип туура колдоп, өзүнө ишенимдүү болууга жардам берүү керек?

Баланы жай, эжелеп же ката кетирип окугандыгы үчүн урушпоо өтө маанилүү. Баланын окуу жана жазууну өздөштүрүүдөгү анча-мынча ийгиликтер болсо да сөзсүз

белгилениз. «Туура эмес», «ката кетирдиң», «катаңды оңдо» деген сөздөрдүн ордуна: «туура, окшош жаздың», «бир аз окшошту», «дагы бир жолу аракет кылсаң» деп айтуу оң болот. «Кичинекей жеңиш чоң ийгиликти жаратат» дегендей, баланы мактап, ага көңүл бурууга аракет кылыңыз. Ийгиликтер жетишсиз болсо дагы, баланын аракет кылганы, анын тырышчаактыгы үчүн, тоскоолдуктарга туруштук бергендиги үчүн колдоп туруңуз. Эч убакта баланын окуу жана жазуу ийгиликтерин классташтарынын ийгиликтери менен салыштырбаңыз. Ар кандай кыйынчылыктарга туш болгондо, анын ичинде өзүңүздүн жашооңуздан мисал келтирип, кантип жеңишке жеткениңизди бала менен талкуулоонуз пайдалуу.

Окуу ылдамдыгын текшербеңиз жана татаал жат жазууларды уюштурбаңыз. Эгер сиз балага гаджеттерди колдонуп окуу оңой экендигин байкасаңыз, анда заманбап технологиядан баш тартпаңыз. Интернеттен билим берүүчү оюндарды жана викториналарды таап, тематикалык колдонмолорду жүктөп алыңыз.

Өзгөчө, ата-энелер баланын окуу жана жазуу иштерине этият көңүл коюп, байкоо жүргүзүүсү зарыл. Баланын окуу жана жазуусунун бузулуусу «өзүнөн-өзү өтүп кетет, оңолуп калат» деп ойлоо жаңылыштык. Эгерде баланын жазуу ишинде: тамгаларды өткөрүп жиберүү, туруктуу күзгүлүктү (зеркальный) же кээ бир тамгаларды башкаларга алмаштыруу сыяктуу кайталанган туруктуу каталар кездешсе, ата-энелер эмне кылышы керек?

Биринчиден, окуу жана жазуу кеби бузулган балдар менен иштөөдө тажрыйбасы бар квалификациялуу логопедди издөө зарыл. Экинчиден, ал адистин сунуштарын, тапшырмаларын өз убагында так аткаруу керек. Себеби квалификациялуу логопед окуу жана жазуу механизмдерин билет, окуу жана жазуу учурунда окуучунун оюнда эмне болуп жаткандыгын жакшы түшүнөт.

Окуу жана жазуунун бузулушу – айыкпас илдет эмес. Эгер бул көйгөйдү өз убагында байкап, өз убагында чара көрүлсө, анда дисграфияны жана дислексияны жөндөсө болот. Бул көйгөй тез эле жөнгө салынып, оңолуп калбайт. Адегенде, адистер

менен бир нече ай, мүмкүн жылдар бою системалуу сабактар өтүлүшү мүмкүн. Эң негизгиси, коррекциялык сабактардын натыйжалуулугу дарыгер, логопед, мугалим жана ата-энелердин тыгыз кызматташтыгын талап кылат.

Окуу жана жазуунун бузулушу жөнүндө түшүнүк алуу үчүн, 2000-жылы индиялык режиссер Эмир Кхан тарткан «Жердеги жылдыздар» («Звездочки на земле») тасмасын [9] мугалимдерге, ата-энелерге көрүүнү сунуштайбыз. Тасманын каарманы – окуу жана жазуу кыйынчылыктарына дуушар болгон Ишан аттуу бала. Анын ички дүйнөсү айланасындагыларга гана эмес, ата-энесине да түшүнүксүз. Бул тасма аркылуу мугалимдер, ата-энелер балдарын жана айрым учурларда өздөрүн түшүнүүгө жардам берет.

Корутунду. Ошентип, тобокелдик тобундагы балдардын окуу жана жазуу жөндөмдөрүн калыптандырууда мугалимдин жана ата-эненин колдоосу алдыңкы ролду ойнойт жана практика көрсөткөндөй, окуучулардын инсандыгын өнүктүрүүгө, окуу материалын натыйжалуу өздөштүрүүгө өбөлгө түзүп, окутуунун жана тарбиялоонун сапатын кыйла жогорулатат.

Адабияттар:

1. Добаев К.Д., Супатаева Э.А. Азыркы мектеп. Ал кандай болушу керек? / Добаев К.Д., Супатаева Э.А. // Кыргыз билим берүү академиясынын кабарлары [Текст]. – Бишкек, 2019. – №2 (48) – 62-66-бб.
2. Амерханова С.А. Инклюзивдик жана атайын билим берүүдөгү маалымат сөздүгү. / Амерханова С.А. Тогузбаева Н.М. – Б., 2021. – 62-б.
3. Бударный А.А. Пути и методы предупреждения и преодоления неуспеваемости и второгодничества: дис. канд. пед. наук. – М., 1965. – 117 с.
4. Дембеле Бабой. Интеллектуальные причины неуспеваемости младших школьников: дис. канд. психол. наук. – СПб., 1994. – 88 с.

5. Психолого-педагогический словарь / под ред. П.И. Пидкасистого. – М., 1988. – 59 с.
6. Интернет булагы: <http://kiter.mamtil.kg/book?id=27> Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (1969).
7. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. - 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1998. – 943 с.
8. Интернет булагы: https://spravochnick.ru/pedagogika/deti_gruppy_riska/
9. Интернет булагы: <http://torrentfilmi.org/245-zvezdochk...> «Звездочки на Земле» (фильм - 2007).

Рецензиялаган:

Рысбаев С.К.,

*КББАнын мүчө-корреспонденти,
педагогика илимдеринин доктору, профессор*